

YOSHLARGA TARBIYA BERISHNING AYRIM PSIXOLOGIK JIHATLARI

Madraximova Nargiza To'ychiboyevna

Namangan viloyat Pop tuman MMTBga qarashli 57-maktab psixologi

Rajapova Feruza Turajonovna

Namangan viloyat Pop tuman MMTBga qarashli 16-maktab psixologi

ANNOTATSIYA: Mazkur maqola bola tarbiyasida psixologik yondashuvning ahamiyati va uning bolalar rivojlanishiga ta'sirini tahlil qilishga bag'ishlangan. Bola tarbiyasi nafaqat ma'lum qoidalar va ta'lim berish jarayoni, balki bolaning psixologik ehtiyojlari va rivojlanish bosqichlarini hisobga olishni talab qiladi. Maqolada bola psixologiyasining asosiy tamoyillari, ya'ni emotsional, aqliy va ijtimoiy rivojlanish aspektlari hamda bu rivojlanishlarni qo'llab-quvvatlashda psixologik yondashuvning roli ko'rib chiqiladi.

Bola tarbiyasida individual yondashuv, tinchlik va xavfsizlik muhitini yaratish, ijobiy motivatsiya va izchillik kabi asosiy tamoyillar haqida so'z boradi. Maqolada, shuningdek, o'yin terapiyasi, empatiya rivojlantirish va bolaning his-tuyg'ularini tushunish kabi amaliy tavsiyalar keltiriladi. Yaxshi psixologik yondashuv bolaning o'zini hurmat qilishini, boshqalar bilan ijtimoiy munosabatlarni o'rnatishini va psixologik salomatligini saqlashga yordam beradi.

Kalit so'zlar: bola tarbiyasi, psixologik yondashuv, emotsional rivojlanish, aqliy rivojlanish, ijtimoiy rivojlanish, individual yondashuv, ijobiy motivatsiya, izchillik, o'yin terapiyasi, empatiya, his-tuyg'ularni tushunish, psixologik salomatlik, tarbiyaviy tamoyillar.

KIRISH

Bola tarbiyasi - bu nafaqat tarbiyaviy va ta'lim berish jarayoni, balki bola psixologiyasini hisobga olish, uning ichki dunyosini tushunish va unga

moslashuvchan, individuallikka asoslangan yondashuvni qo'llashni talab qiladigan murakkab va mas'uliyatli vazifadir. Bola psixologiyasi va uning rivojlanish xususiyatlari tarbiyaning samaradorligini ta'minlashda asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shunday ekan, bola tarbiyasida psixologik yondashuv nafaqat bolaning emotsional va aqliy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash, balki uning ijtimoiy, axloqiy va madaniy qadriyatlarni o'zlashtirish jarayonini ham muhim qiladi.

Bola psixologiyasining asosiy qonuniyatlarini bilish, tarbiyaning muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Bola rivojlanishi - bu biologik va ijtimoiy omillarning o'zaro ta'siri natijasida sodir bo'ladigan jarayondir. Unga quyidagi psixologik aspektlar ta'sir qiladi:

- **Emotsional rivojlanish:** Bola psixologiyasida emotsiyalar va hissiyotlar alohida o'rin tutadi. Bola o'z his-tuyg'ularini tushunishga, ularga nom berishga, boshqarishga va boshqalarga izhor qilishga o'rganishi kerak. Ota-onalar va tarbiyachilar bola bilan muloqotda bo'lganida, uning his-tuyg'ularini e'tiborga olish va bu his-tuyg'ularni qanday boshqarish bo'yicha maslahatlar berish zarur. Emotsional sog'lomlik bola ijtimoiy hayotga muvaffaqiyatli moslashish uchun zarurdir.

- **Aqliy rivojlanish:** Bola o'z atrofidagi dunyoni anglash jarayonida turli yosh davrlarida aqliy qobiliyatlarni rivojlantiradi. O'yinlar, mashqlar va boshqalar orqali bola mantiqiy fikrlashni, xulosa chiqarishni va masalalarni hal qilishni o'rganadi. Otaonalar va tarbiyachilar bu jarayonda bolaga muvofiq darajada yordam ko'rsatishi, uning intellektual qobiliyatlarini oshirishga qaratilgan vazifalar qo'yishi lozim.

- **Ijtimoiy rivojlanish:** Bola o'zini jamiyatda qanday tutish, boshqalar bilan muloqot qilish va o'zaro hurmat asosida ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishni o'rganadi. Bu jarayonda ota-onalar va tarbiyachilar bola uchun namunali ijtimoiy modellar bo'lib xizmat qilishlari kerak. O'z-o'zini hurmat qilish, boshqalarga nisbatan hurmat ko'rsatish, empatiya rivojlanishi bu boradagi muhim omillardir.

Bola tarbiyasida psixologik yondashuvda bir nechta muhim tamoyillar mavjud. Ushbu tamoyillarni hisobga olish, bolaning psixologik ehtiyojlarini qondirishda yordam beradi va uning to'g'ri rivojlanishiga turtki bo'ladi.

- Individual yondashuv: Har bir bola o'ziga xos shaxsdir. Uning xarakteri, qiziqishlari, qobiliyatlari va psixologik holati boshqalardan farq qiladi. Shuning uchun, bola tarbiyasida individual yondashuvni qo'llash juda muhimdir. Bu bolaning o'ziga xos ehtiyojlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda tarbiyaviy jarayonni tashkil etishga imkon beradi.

- Tinchlik va xavfsizlik muhitini yaratish: Bola o'zini xavfsiz va qulay his qiladigan muhitda rivojlanadi. Ota-onalar yoki tarbiyachilar bolaning his-tuyg'ularini hurmat qilish, unga etarli darajada e'tibor va qo'llab-quvvatlash berishlari kerak. Shunday qilib, bola o'zini ishonchli va baxtli his qiladi, bu esa uning psixologik sog'lig'iga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

- Pozitiv motivatsiya: Bola tarbiyasida salbiy jazolarni kamaytirish va ijobiy motivatsiyani oshirish zarur. Bola muvaffaqiyatlaridan keyin rag'batlantirilishi kerak, bu esa uning o'zini baholashiga ijobiy ta'sir qiladi. Ijobiy rag'batlar va maqtovlar bolada o'z-o'zini hurmat qilish va muvaffaqiyatga erishishga bo'lgan ishtiyoqni kuchaytiradi.

- Konsistentlik va izchillik: Tarbiyada izchillik muhim ahamiyatga ega. Bola uchun aniq va doimiy qoidalar, chegaralar bo'lishi kerak. Boshqa tomondan, otaonalar yoki tarbiyachilar o'z xatti-harakatlarida izchil bo'lishi, bir xil xulq-atvorda turishlari kerak. Bu bola uchun yanada barqaror va tushunarli muhit yaratadi.

Bola tarbiyasida psixologik yondashuvni amaliyotga joriy etish Bola tarbiyasida psixologik yondashuvni muvaffaqiyatli qo'llash uchun quyidagi amaliy tavsiyalarni berish mumkin:

- O'yin terapiyasi: O'yin bola rivojlanishining asosiy vositasidir. Bola o'ynash orqali o'zini ifodalash, ijtimoiy munosabatlarni o'rnatish va psixologik qobiliyatlarni rivojlantirish imkoniyatiga ega. O'yin terapiyasini qo'llash orqali

bola o'z muammolarini hal qilishni o'rganadi, shuningdek, emotsional holatini yaxshilaydi.

- Empatiya rivojlantirish: Bola bilan muloqotda bo'lganingizda, uning histuyg'ularini tushunishga va ularga hurmat bilan yondashishga harakat qiling. Empatiya bolaning ijtimoiy qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

- Aqliy va emotsional masalalarni muhokama qilish: Bola bilan doimiy ravishda uning hissiyotlari, tajribalari va qiyinchiliklari haqida gaplashish kerak. Bu bolaning o'zini tushunishiga yordam beradi va stress, xavotir va qo'rquvlarni yengishga yordam beradi.

- Bolalar psixologiyasi bolalarda psixik jarayonlar (ma'rifiy, nutqiy, hissiy, irodaviy va hokazo) paydo bo'lishi va rivojlanishini, psixik xususiyatlar qaror topishini, xilma-xil faoliyatning (o'yinlar, o'qish, mehnat) rivojlanishini, bolaning shaxs sifatida shakllanishini o'rganadi. Bolalar psixologiyasi umumiy psixologiyada ishlab chiqilgan tadqiqot usullaridan foydalanadi, biroq uni qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari bor. Bola shaxsi yosh xususiyatlarini o'rganishda ko'ndalang, kesma va longityud deb nomlangan tadqiqotlar o'tkaziladi.

- Birinchi holatda birgina psixik jarayonning o'zi bir vaqtda turli yosh guruhlariga taalluqli bo'lgan bolalarda tadqiq qilinadi. Ikkinchi holatda (longityud) esa ma'lum bir (alohida tanlab olingan) bolalarning psixik xususiyatlari ko'p yillar davomida tadqiq qilinadi. Bu esa o'z navbatida ular psixikasi rivojlanishining umumiy kechishini kuzatish imkoniyatini beradi. Bolalar psixologiyasida asosan otaonalarga bolaga unga bo'lgan ishonch, hurmat, qo'llab-quvvatlash, unga bo'lgan e'tiborlarini his qildirish. Mumkin bo'lgan va mumkin bo'lmagan holatlar o'rgatiladi.

- Bola dunyoni, atrofni ota-ona ko'zlari bilan anglaydi. Ota-onaga nima yomon bo'lsa, bola shuni yomon deb hisoblaydi. Ota-ona kimni xush ko'rsa, bola uchun u inson yaxshi bo'ladi. Bu holat bolani 10-12 yoshiga qadar davom etadi. Undan keyin bola o'zi xulosa qilishga o'rganishni boshlaydi. Shunday ekan, bolaning har bir harakati – bu ko'zgudagi sizning aksingiz.

• Bolalar psixologiyasi 19-asr o'rtalarida mustaqil fan sifatida ajralib chiqqan boshladi. U pedagogika psixologiyasi, pedagogika, oliy asab faoliyati fiziologiyasi bilan chambarchas bog'langanidir. Uning ma'lumot va xulosalari yosh avlodni o'qitish va tarbiyalash nazariyasi va amaliyoti uchun, umumiy psixologiya uchun muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonda Bolalar psixologiyasi masalalari bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

XULOSA

Bola tarbiyasida psixologik yondashuv bolaning to'g'ri rivojlanishi uchun muhimdir. Individual yondashuv, ijobiy motivatsiya, izchillik, va emotsional xavfsizlikni ta'minlash orqali bola o'zini hurmat qilishni, boshqalar bilan yaxshi munosabatlarni o'rnatishni va jamiyatga moslashishni o'rganadi. Ota-onalar va tarbiyachilar bola tarbiyasida psixologik bilimlarga ega bo'lib, bolaning psixologik holatini doimiy ravishda kuzatib, unga zarur yordamni ko'rsatishlari lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.
2. Erikson, E. H. (1963). Childhood and Society. W.W. Norton & Company.
3. Piaget, J. (1952). The Origins of Intelligence in Children. International Universities Press.
4. Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. Prentice Hall.
5. Ginsburg, K. R. (2007). The Importance of Play in Promoting Healthy Child
6. Muhammad payg'ambar qissasi. Hadislar. –Toshkent, «Kamalak», 1991.
7. Quronov M. Milliy tarbiya. T.: «Ma'naviyat» 2007 yil, 226- bet.
8. Jamoa. Oila pedagogikasi. – Toshkent, Aloqachi, 2007..
9. Azarov Yu.P. Oila pedagogikasi. – Toshkent, O'qituvchi, 1988.
10. www.ziyouz.com kutubxonasi